

УДК 37.035:172.15]:355<195/20>

DOI <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2024.15.312206>

ORCID 0000-0002-7602-8005

ORCID 0009-0000-0037-326X

ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ВІЙСЬКОВІЙ СФЕРІ ПЕРІОДУ КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

Леся Петренко,

докторка педагогічних наук, професорка кафедри загальної педагогіки та андрагогіки;
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка;

Роман Піддубний;

аспірант;

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

У сучасних умовах повномасштабного ведення російсько-української війни з усією гостротою постає проблема національно-патріотичного виховання майбутніх офіцерів у військових ЗВО України. В основі формування національної самосвідомості є виховання свідомого офіцера, громадянина, патріота. Національна самосвідомість не є вродженою якістю, вона формується впродовж життя особистості. На сучасному етапі розвитку України, коли зростає загроза втрати державної незалежності, цілісності країни, національно-патріотичному вихованню у військовій сфері належить пріоритетна роль. Головним аспектом є виховання в молодих офіцерів національно-патріотичного почуття, віданості справі захисту держави, державного масштабу.

Метою статті є аналіз вітчизняного досвіду національно-патріотичного виховання у військовій сфері кінця ХХ – початку ХХІ століття. З'ясовано, що національно-патріотичне виховання майбутніх офіцерів військових ЗВО України формується засобами як навчальної, так і позааудиторної роботи. При викладанні навчальних предметів особливе місце займає використання широкого спектру матеріалу з історії України, з історії Українського війська, з історії української літератури. Кінцевою метою національно-патріотичного виховання молодого офіцера є: по-перше, формування особистості на основі національних і загальнолюдських цінностей, серед яких на чільному місці повага до національних символів (Герба, Прапора, Гімну України); по-друге, становлення офіцера-патріота України, готового до захисту Вітчизни, до виконання своїх громадських і конституційних обов'язків щодо захисту духовних і культурних надбань українського народу. Високі результати у справі формування готовності майбутніх офіцерів до організації виховного процесу з військовослужбовцями забезпечуються завдяки нерозривності цілей, мети виховання в умовах аудиторної та позааудиторної діяльності в час проходження ними строкової служби.

На утвердження національно-патріотичного виховання молодих офіцерів велике значення мають і зовнішні атрибути армії: розробка нових зразків військової форми одягу, знаків розрізнення; затвердження положення про військові нагороди; почесні найменування військових підрозділів, які мали національне історичне походження.

Таким чином, важливим аспектом досліджуваної проблеми є тенденція до зміни системи національно-патріотичного виховання у військових ЗВО кінця ХХ – початку ХХІ століття. Це відбувалося як на законодавчому рівні, так і шляхом наповнення новим змістом системи національно-патріотичного виховання. Діяльність колективів військових ЗВО, спрямована на: по-перше, формування національно-патріотичної свідомості курсантів; по-друге, пробудження національної гордості за український народ; по-третє, загартування патріотичної свідомості; по-четверте, підготовку курсантів до захисту незалежності України, її державного суверенітету.

Високі результати виховної роботи з курсантами ЗВО забезпечуються завдяки нерозривності цілей, мети виховання в умовах як аудиторної, так і позааудиторної діяльності викладацького складу військових ЗВО. Звернення до історичного досвіду впровадження реалізації національної ідеї підсилює пошук шляхів до реалізації національної ідеї у національно-патріотичному вихованні майбутніх офіцерів у військових ЗВО України. Оскільки ефективна виховна робота може здійснюватися в умовах тісного поєднання досягнень курсантів в ході навчально-практичних занять у військових ЗВО України з бойовими звичаями випускників військових ЗВО при захисті територіальної цілісності України, варто розглянути можливості ширшого використання потенціалу учасників бойових дій для формування патріотичної свідомості та патріотичних почуттів. Сьогодні проблема національно-патріотичного виховання молодих офіцерів набуває особливої гостроти, адже від її вирішення залежить майбутнє України як незалежної, суверенної держави.

Ключові слова: національне виховання, концепція, патріотизм, національні культурні традиції, мова, звичаї, форми, методи, майбутні офіцери.

Постановка проблеми. У сучасних умовах повномасштабного ведення російсько-української війни з усією гостротою постає проблема національно-патріотичного виховання майбутніх офіцерів у військових ЗВО України. Пріоритетність сформованості патріотичних якостей у офіцерського складу військових закладів вищої освіти відіграє ключову роль у готовності до свідомого захисту Батьківщини, що є головним завданням, покладеним на Збройні Сили України в умовах ведення бойових дій з ворогом. Від рівня сформованості патріотичних якостей у майбутніх офіцерів залежить ефективність виховання відповідних властивостей в особового складу військових частин і підрозділів, що зумовлює їх здатність до самовідданого виконання конституційного обов'язку по свідомому захисту Батьківщини.

Концепція виховання майбутніх офіцерів у військових ЗВО України передбачає стрижнем виховання національну ідею, яка «відіграє роль об'єднуючого та консолідуючого фактора у суспільному розвитку, спрямованого на вироблення життєвої позиції людини, становлення її як особистості, як громадянина своєї держави» (*Виховна робота в закладах освіти...*, 1990, с. 179, 181).

В основі формування національної самосвідомості є виховання свідомого офіцера, громадянина, патріота. Національна самосвідомість не є вродженою якістю, вона формується впродовж життя особистості. На сучасному етапі розвитку України, коли зросла загроза втрати державної незалежності, цілісності країни, національно-патріотичному вихованню у військовій сфері належить пріоритетна роль. Головним аспектом є виховання в молодих офіцерів національно-патріотичного почуття, відданості справі захисту держави, державного масштабу. Зрозуміло, що рівень захищеності нашої держави значною мірою залежить від того, настільки організація національно-патріотичного виховання молодих офіцерів відповідатиме гостроті суспільного запиту, освітній потребі покращенню якості підготовки майбутніх вихованців.

З огляду на сучасну актуалізацію проблеми національно-патріотичного виховання молодих офіцерів ЗВО України, вважаємо нагальною потребою вивчення надбань українських дослідників у галузі патріотичного виховання у військовій сфері (кінець ХХ – початок ХХІ ст.) з метою виявлення спільних та відмінних підходів, врахування найкращих надбань у цьому питанні, що сприятиме підвищенню ефективності національно-патріотичного виховання здобувачів військових ЗВО.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема вивчення вітчизняного досвіду національно-патріотичного виховання молодих офіцерів у військових ЗВО України займає сьогодні центральне місце у науково-педагогічній літературі. Так, у наукових дослідженнях вона розглядається у двох аспектах: загально-педагогічному і військово-професійному.

Педагогічні аспекти національно-патріотичного виховання молоді знайшли відображення в численних дослідженнях видатних вчених минулого та нинішнього часу: В. Андрущенко, І. Беха, Г. Вашенка, О. Вишневського, І. Зязюна, В. Кременя, А. Погрібного, С. Русової, В. Сухомлинського, Я. Чепіги та ін. Висвітленню проблеми взаємозв'язку національного та патріотичного виховання відповідно до цілей, завдань військової освіти присвячено дослідження М. Зубалій, С. Мотики, Л. Петрової, В. Ягупова та ін. Проблеми патріотичного виховання молоді розкрито в дослідженнях відомих науковців: О. Вишневського, В. Кузя, Ю. Руденка, М. Стельмаховича, Б. Ступарика, К. Чорної та ін. Вони розглядають патріотичне виховання як системний процес плекання громадянина-патріота, в основі якого лежить любов до України та готовність кожного до захисту держави, її суверенітету.

Теоретико-методологічні обґрунтування щодо виховання військовослужбовців викладено у працях А. Афанасенка, Ю. Каменюка, Ю. Красильника, Р. Макарова, Г. Телека, В. Ягупова та ін. Так, на переконання Ю. Каменюка, удосконалення патріотичного виховання військовослужбовців сприятиме більш глибокому розумінню потреби швидкого реагування на існуючі виклики і загрози державній національній безпеці України (Каменюк, 2014, с. 223).

Розвиток патріотизму, національної самосвідомості розглядали Н. Гупан, В. Дзюба, Я. Зорій, І. Підласий, Г. Сорока, О. Сухомлинська та ін. Формування національно-патріотичних якостей у молоді висвітлено у дисертаціях А. Афанасьєва, М. Качур, Ю. Красильника, Р. Пентронговського, Г. Темка, С. Рашидової, М. Томчука.

Дослідження питань національно-патріотичного виховання у наукових джерелах засвідчує наявність різних підходів щодо рівнів та критеріїв вихованості особистості молодого офіцера. Сьогодення вимагає вдосконалення як патріотичного, так і національного виховання молодих офіцерів для захисту та збереження цілісності країни, що потребує подальших наукових пошуків.

Метою статті є аналіз вітчизняного досвіду національно-патріотичного виховання у військовій сфері кінця ХХ – початку ХХІ століття.

Виклад основного матеріалу. В умовах повномасштабного ведення війни актуалізувалось питання національно-патріотичного виховання курсантів військових закладів вищої освіти. Враховуючи те, що колишня система ідеологічної роботи «значно деформувала духовний розвиток військовослужбовців, обмеживши доступ до надбань національної культури. Посилення процесу русифікації загальмувало розвиток національних мов, пригнічувало національну свідомість українців», що й зумовило потребу введення національних основ в систему національно-патріотичного виховання курсантів як надійної світоглядної опори (Романовський, 2008, с. 182). Тому ми погоджуємося з думкою Р. Темко, що після проголошення незалежності України відбулися зміни в ідеологічній, науковій та культурній сферах і потребували впровадження нової концепції виховання військовослужбовців, яка б за своїм змістом і характером була глибоко національною (Темко, 1997, с. 32).

На законодавчому рівні було прийнято рішення про впровадження української мови та національно-історичних традицій у структурі Збройних Сил і військових ЗВО України. Нова Концепція виховання знайшла своє обґрунтування у законотворчих документах (Конституція України, закони України «Про Збройні Сили України», «Про оборону України», «Про Національну гвардію України», «Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді», «Заходах щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендаціях щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах»).

Невід'ємною частиною національно-патріотичного виховання офіцерського й особового складу військових сил є формування готовності захищати Вітчизну. В умовах повномасштабної війни виховання як соціальний феномен потребує переосмислення, опрацювання нових підходів та стратегій в розробці системи виховання національно-патріотичних якостей у молодих офіцерів і особового складу в представників силових

структур. Так, ще в кінці ХХ ст. у виховній роботі з курсантами поєднувалися старі й нові форми виховної роботи, з одного боку, практикувалось проведення свят радянської доби з приводу перемог радянських військ (День Перемоги, День захисника Вітчизни та ін.), а з іншого – запроваджувалось проведення свят, пов'язаних з українськими національними традиціями. Зокрема, на початку ХХІ ст. була прийнята Директива Міністра оборони України НД-57 від 29.12.2006 р. передбачалось удосконалення культурно-виховної просвітницької роботи при організації дозвілля курсантів.

Згідно з цим документом начальники військових ЗВО систему виховної роботи з курсантами повинні вибудовувати, виходячи з рекомендацій:

1. Пам'ятні дати, пов'язані з історією України, її народу, війська, повинні відзначатися на офіційному рівні, започатковувати нові традиції їх відзначення: день прийняття військової присяги, день військової частини, день українського Прапора, день Незалежності України та ін., які сприятимуть вихованню поваги, зацікавленості до військової справи.

2. Заохочувати залучення курсантів до участі в самодіяльній художній творчості та розвивати індивідуальні здібності.

3. Практикувати широке ознайомлення військовослужбовців з кращими зразками української національної та світової культури, а також із військово-патріотичними творами.

Однак, як зазначає автор В. Барановський, система національно-патріотичного виховання курсантів ЗВО вибудовується не тільки зусиллями викладачів, а й потерпає від суперечностей, які виникають в інформаційному просторі держави: «у Збройних Силах відчувається недостатність інформації патріотичного спрямування. Рідкими явищами в системі виховної роботи ЗВО України є українські вистави, кінофільми, книги, брошури, плакати, навчальна література, що за своїм змістом спрямовані на підняття іміджу України, її Збройних Сил, на піднесення патріотичного духу військовослужбовців, молоді України» (Барановський, 2013, с. 38-39).

Національно-патріотичне виховання майбутніх офіцерів військових ЗВО України формується засобами як навчальної, так і поза аудиторної роботи. При викладанні навчальних предметів особливе місце займає використання широкого спектру матеріалу з історії України, з історії Українського війська, з історії української літератури, підкреслення величчя його перемог, що допомагає у формуванні національно-патріотичних почуттів, мотивуванні готовності до захисту Вітчизни, здатності до безумовного виконання військової присяги. В позааудиторній діяльності в контексті означеної проблеми широко використовуються загальні та спеціальні заходи, добре організована робота клубів, музеїв, бібліотек, проведення тематичних заходів та іншої культурно-просвітницької роботи.

О. Вишневецький у структурі виховної діяльності акцентує увагу на таких компонентах: моральному, національно-патріотичному, громадянському, родинному, особистісному і емоційно-вольовому (Вишневецький, 1995, с. 12).

Ми вважаємо, що моральне виховання тісно поєднане з національно-патріотичним: по-перше, усвідомлення курсантами національних цінностей, розумінні національної ідеї; по-друге, формування стійких патріотичних почуттів, готовності до захисту Вітчизни, що ґрунтується на закріпленні традицій національного виховання та патріотичних почуттів.

Кінцевою метою національно-патріотичного виховання молодого офіцера є: по-перше, формування особистості на основі національних і загальнолюдських цінностей, серед яких на чільному місці повага до національних символів (Герба, Прапора, Гімну України); по-друге, становлення офіцера-патріота України, готового до захисту Вітчизни, до виконання своїх громадських і конституційних обов'язків щодо захисту духовних і культурних надбань українського народу.

Вчений Б. Пантюхов засвідчує, що в системі військової освіти для національно-патріотичного виховання курсантів використовуються різноманітні форми роботи. Серед них:

- лекції, бесіди, диспути, вечори запитань і відповідей, тематичні вечори з питання історії України, розбудови Збройних Сил;
- творчі зустрічі курсантів з учасниками антитерористичної операції (а нині – з учасниками російсько-української війни), працівниками культури, мистецтва, творчої інтелігенції;
- тематичні вечори на національно-патріотичну тематику, зокрема відзначення історичних пам'ятних дат, державних та народних національних свят;
- проведення вечорів-зустрічей з письменниками, музичних вечорів, огляд матеріалів періодичних видань для інформації про публікації, що стосується військової справи;
- участь у місячниках національно-патріотичного виховання та оборонно-масової роботи;
- відвідування військових, історичних, краєзнавчих музеїв, меморіалів та пам'ятників борцям за свободу і незалежність України;
- залучення курсантів до участі у військових ритуалах (урочистостей з нагоди прийняття військової присяги, вручення особистої зброї, у проведенні Днів відкритих дверей);
- участь у національно-патріотичних заходах, які проводяться в окремих регіонах місцевими органами влади, громадськими патріотичними організаціями та рухами;
- кінолекторії із національно-патріотичної, краєзнавчої тематики;
- огляди-конкурси досягнень курсантів в художній самодіяльності, в ІТ-технологіях та інших видах роботи.

Особливе місце серед вищевказаних заходів займає підготовка і проведення свят загальнодержавного рівня та свят, пов'язаних з діяльністю Збройних Сил: Дня проголошення Незалежності України, вшанування пам'яті героїв Крут, Дня захисника України (з 2015 р.), святкування річниці Збройних Сил України, вшанування Героїв Революції Гідності та пам'яті Героїв Небесної сотні (Пантюхов, 2018, с. 282).

Широкому пізнанню національних досягнень країни, вихованню патріотичних почуттів курсантів сприяють подорожі, екскурсії відомими місцями України, які дають змогу здобувачам ознайомитись з рукотворними скарбами наших предків (столиця козацтва – Батурич, музеї, церкви Чернігова, Києва та інших міст України), відчути гордість за Україну і готовність захищати її незалежність і державність.

Важливим чинником виховання національно-патріотичних почуттів виступає українська мова, яка використовується згідно Директиви Міністра Оборони України ND-10 від 15.05.1992 року Про вивчення української мови у Збройних Силах України та ND-8 від 31.03.1993 р. про хід вивчення української мови у Збройних Силах та заходи щодо поліпшення цієї роботи. Зазначено позитивні зрушення у питанні впровадження української мови, зокрема більшість культурно-виховних заходів проводяться з використанням української мови, позитивна роль військової преси – газет «Армія України», «Січ», «Народна Армія», які стали україномовними. Проте, все ще не вистачає україномовних підручників, подекуди зустрічалось використання російськомовних стройових пісень. І це не дивно, оскільки Україна свідомо впродовж перших двадцяти років незалежності брала участь у московському міжнародному фестивалі армійської пісні «Віват, Перемога». Нині курсанти мають можливість брати участь у Всеукраїнському конкурсі-фестивалі армійської пісні, який проводиться з 2012 року.

Патріотичні почуття дружби, військової єдності гартуються в час проведення спортивних змагань, таких як «Козацькому роду не має переводу» та ін. У національно-патріотичному вихованні велику роль відіграє відношення командирів до справи виховання курсантів, їх особистий приклад. Проте, як зазначає науковець В. Барановський у 2013 р. ще можна було констатувати, що «певні офіцери, командири, начальники проводять наради, дають розпорядження, проводять бесіди зі своїми підлеглими російською мовою, ігнорують таким чином державну – українську мову» (Барановський, 2013, с. 37).

Негативний вплив у виховній роботі з курсантами мав факт існування подвійних стандартів у національно-патріотичному вихованні, як то: збереження у засобах виховання радянської спадщини (символіки, традицій, ритуалів, відсутністю правової основи для проведення послідовної воєнно-історичної роботи у Збройних Силах України). Визнаючи базову роль історичної освіти у національно-патріотичному вихованні молоді, кількість навчальних годин, виділених на вивчення цих предметів, зменшувалася. Тобто непослідовність діяльності державних органів військового управління у 2013 році привела до повернення радянських елементів у виховній роботі, зміщення національних наративів на користь радянських рудиментарних елементів у навчальних закладах. Це супроводжувалося закриттям наукових підрозділів, які покликані були здійснювати воєнно-історичні дослідження.

Вчений Б. Пантюхов стверджує, що цілеспрямована робота керівника закладу, його колективу здатна забезпечити високий рівень формування національної свідомості патріотичних почуттів у курсантів. У цьому контексті еталоном для наслідування він відзначає діяльність Національної Академії Сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного. Курсанти Академії щорічно відзначають День української писемності і мови, активно беруть участь у Міжнародному конкурсі української мови імені Петра Яцика, Міжнародному мовно-літературному конкурсі учнівської молоді імені Тараса Шевченка для студентів і курсантів, участь у яких підкреслює престижність української мови і літератури як ключового чинника національно-патріотичного виховання майбутніх офіцерів (Пантюхов, 2018, с. 283).

Для науково-педагогічних колективів військових закладів вищої освіти велике значення має уміння викладача передати історичний досвід реалізації національної ідеї, формування патріотичних почуттів у молоді. З цією метою проводяться науково-практичні семінари, де слухачі можуть обмінятися досвідом реалізації національної ідеї у військовому середовищі, патріотичного виховання курсантів. Високі результати у справі формування готовності майбутніх офіцерів до організації виховного процесу з військовослужбовцями забезпечуються завдяки нерозривності цілей, мети виховання в умовах аудиторної та позааудиторної діяльності в час проходження ними строкової служби. На утвердження національно-патріотичного виховання молодих офіцерів велике значення мали і зовнішні атрибути армії: по-перше, розробка нових зразків військової форми одягу, знаків розрізнення; по-друге, затвердження положення про військові нагороди; по-третє, почесні найменування військових підрозділів, які мали національне історичне походження.

Вагомі зміни у здійсненні національно-патріотичного виховання молодих офіцерів відбулися в умовах збройної агресії росії проти України, включаючи окупацію Автономної Республіки Крим (2014-2024 рр.). За цей період було прийнято низку нормативно-правових актів, завдяки яким посилювався національний наратив у виховній роботі. У поєднанні із законодавчими актами, спрямованими на відновлення, збереження національної пам'яті. Відбулися зміни у сприйнятті певної термінології («Велика Жовтнева соціалістична революція», «Велика Вітчизняна війна»). Визнання учасників українських збройних формувань першої половини ХХ ст. борцями проти фашизму, засудження комуністичного режиму на території України та ін.

Значних змін зазнав викладацький склад, в його ряди залучались особи з досвідом участі у бойових діях, змін зазнав і склад курсантів, оскільки було підвищено вік вступників, що дало можливість залучати до навчання учасників бойових дій. В аудиторному навчанні зазнали корегувань робочі плани та програми історичних дисциплін, включено теми із сучасної воєнної історії України, яка пишеться сучасними воїнами на полях битви з ворогом. Виховна діяльність військових ЗВО в умовах ведення бойових дій проти України спрямована на висвітлення участі випускників військових закладів вищої освіти, викладачів у веденні бойових дій, залученні до вшанування пам'яті полеглих під час виконання завдань шляхом встановлення пам'ятників, стендів, пам'ятних

дошок на території військових ЗВО України. Проведене дослідження дозволило встановити, що процес становлення національно-патріотичного виховання курсантів військових ЗВО пройшов складний період становлення, розвитку, адаптації та переходу на нові ціннісні орієнтири.

Висновки. Таким чином, важливим аспектом досліджуваної проблеми є тенденція до зміни системи національно-патріотичного виховання у військових ЗВО кінця ХХ – початку ХХІ століття. Це відбувалося як на законодавчому рівні, так і шляхом наповнення новим змістом системи національно-патріотичного виховання. Діяльність колективів військових ЗВО, спрямована на: по-перше, формування національно-патріотичної свідомості курсантів; по-друге, пробудження національної гордості за український народ; по-третє, загартування патріотичної свідомості; по-четверте, підготовку курсантів до захисту незалежності України, її державного суверенітету.

Високі результати виховної роботи з курсантами ЗВО забезпечуються завдяки нерозривності цілей, мети виховання в умовах як аудиторної, так і позааудиторної діяльності викладацького складу військових ЗВО. Звернення до історичного досвіду впровадження реалізації національної ідеї підсилює пошук шляхів до реалізації національної ідеї у національно-патріотичному вихованні майбутніх офіцерів у військових ЗВО України.

Оскільки ефективна виховна робота може здійснюватися в умовах тісного поєднання досягнень курсантів в ході навчально-практичних занять у військових ЗВО України з бойовими звитягами випускників військових ЗВО при захисті територіальної цілісності України, варто розглянути можливості ширшого використання потенціалу учасників бойових дій для формування патріотичної свідомості та патріотичних почуттів. Сьогодні проблема національно-патріотичного виховання молодих офіцерів набуває особливої гостроти, оскільки від її вирішення залежить майбутнє України як незалежної, суверенної держави.

ЛІТЕРАТУРА

- Барановський, В. Ф. (2013). Національно-патріотичне виховання військової інтелігенції у вищих навчальних закладах України. *Військова освіта*, 1, 34-40.
- Вишневецький, О. (1995). На тернистому шляху до себе. *Рідна школа*, 5, 12-15.
- Каменюк, Ю. В. (2014). Формування патріотизму воїна Збройних Сил України: сучасний стан та шляхи покращення. *Вісник Національного університету оборони України*, 3 (40), 223-229.
- Кириленко, С. В. (Упоряд.). (1998). *Виховна робота в закладах освіти в Україні: зб. нормативних документів та метод. рекомендацій*. (Вип. 2). Київ: ІЗМН.
- Пантюхов, Б. О. (2018). Патріотичне виховання курсантів військових закладів вищої освіти в умовах позааудиторної діяльності (кінець ХХ – початок ХХІ ст.). *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Педагогічні науки*, 155, 280-284.
- Романовський, Я. Я. (2008). Історичні витоки формування патріотизму особистості у Збройних Силах України. В кн. *Держава та армія: збірник наук. праць* (№ 634, с. 180-187). Львів.
- Темко, Г. Д. (1997). *Основи формування системи виховання воїна в Україні у період утвердження державності (світоглядно-філософський аналіз)*: монографія. Київ.

REFERENCES

- Baranovskyi, V. F. (2013). Natsionalno-patriotychnе vykhovannia viiskovoi intelihentsii u vyshchykh navchalnykh zakladakh Ukrainy [National-patriotic education of the military intelligentsia in higher educational institutions of Ukraine]. *Viiskova osvita [Military education]*, 1, 34-40 [in Ukrainian].

- Kamieniuk, Yu. V. (2014). Formuvannia patriotyzmu voina Zbroinykh Syl Ukrainy: suchasnyi stan ta shliakhy pokrashchennia [Formation of patriotism of a soldier of the Armed Forces of Ukraine: current state and ways of improvement]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy [Bulletin of the National Defense University of Ukraine]*, 3 (40), 223-229 [in Ukrainian].
- Kyrylenko, S. V. (Comp.). (1998). *Vykhovna robota v zakladakh osvity v Ukraini [Educational work in educational institutions in Ukraine]: zb. normatyvnykh dokumentiv ta metod. rekomend. (Is. 2). Kyiv: IZMN [in Ukrainian]*.
- Pantiukhov, B. O. (2018). Patriotychne vykhovannia kursantiv viiskovykh zakladiv vyshchoi osvity v umovakh pozaaudytornoj diialnosti (kinets XX – pochatok XXI st.) [Patriotic education of cadets of military institutions of higher education in the conditions of extracurricular activities (end of the 20th – beginning of the 21st century)]. *Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu. Pedahohichni nauky [Bulletin of the Chernihiv National Pedagogical University. Pedagogical sciences]*, 155, 280-284 [in Ukrainian].
- Romanovskiy, Ya. Ya. (2008). Istorychni vytoky formuvannia patriotyzmu osobystosti u Zbroinykh Sylakh Ukrainy [Historical origins of the formation of individual patriotism in the Armed Forces of Ukraine]. In *Derzhava ta armiiia [The state and the army]: zbirnyk nauk. prats (No. 634, pp. 180-187). Lviv [in Ukrainian]*.
- Temko, H. D. (1997). *Osnovy formuvannia systemy vykhovannia voina v Ukraini u period utverdzhennia derzhavnosti (svitohliadno-filosofskiy analiz) [The foundations of the formation of the soldier education system in Ukraine during the period of establishment of statehood (philosophical and philosophical analysis)]: monohrafiia. Kyiv [in Ukrainian]*.
- Vyshnevskiy, O. (1995). Na ternystomu shliakhu do sebe [On the thorny path to yourself]. *Ridna shkola [Native school]*, 5, 12-15 [in Ukrainian].

**NATIVE EXPERIENCE OF NATIONAL PATRIOTIC EDUCATION
IN THE MILITARY SPHERE OF THE STUDIED PERIOD
(END OF XX – BEGINNING OF XXI CENTURY)**

Lesya Petrenko,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Department of General Pedagogy and Andragogy;
Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University;

Roman Poddubny;
postgraduate student;

Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

In the modern conditions of full-scale Russian-Ukrainian war, the problem of national-patriotic education of future officers in military institutions of higher education of Ukraine emerges with all urgency. The priority of the formation of patriotic qualities in the officers of military institutions of higher education plays a key role in the readiness for conscious defense of the Motherland, which is the main task assigned to the Armed Forces of Ukraine in the conditions of hostilities with the enemy. The level of formation of patriotic qualities in future officers depends on the effectiveness of education of relevant properties in the personnel of military units and units, which determines their ability to selflessly fulfill the constitutional duty to consciously protect the Motherland.

The basis of the formation of national self-awareness is the education of a conscientious officer, citizen, and patriot. National self-awareness is not an innate quality, it is formed during the life of an individual. At the current stage of Ukraine's development, when the threat of losing state independence and the country's integrity has increased, national-patriotic education in the military sphere has a priority role. The main aspect is the education of national-patriotic feeling in young officers, devotion to the defense of the state, on a national scale.

The purpose of this article is to analyze the domestic experience of national-patriotic education in the military sphere of the late 20th – early 21st centuries.

An integral part of the national-patriotic education of officers and personnel of the military forces is the formation of readiness to defend the Motherland. In the conditions of a full-scale war, education as a social phenomenon needs rethinking, development of new approaches and strategies in the development of a system of education of national-patriotic qualities in young officers and personnel in representatives of power structures.

The external attributes of the army were also of great importance for the establishment of the national-patriotic upbringing of young officers: firstly, the development of new models of military uniforms and insignia; secondly, the approval of the provisions on military awards; thirdly, honorary names of military units that had a national historical origin.

Thus, an important aspect of the investigated problem is the tendency to change the system of national-patriotic education in military institutions of higher education in the late 20th and early 21st centuries. This happened both at the legislative level and by filling the system of national-patriotic education with new content. The activities of the collectives of military institutions of higher education are aimed at: first, the formation of the national-patriotic consciousness of cadets; secondly, the awakening of national pride for the Ukrainian people; thirdly, hardening of patriotic consciousness; fourthly, training cadets to protect the independence of Ukraine, its state sovereignty. High results of educational work with cadets of institutions of higher education are ensured thanks to the inseparability of goals, the purpose of education in the conditions of both classroom and extra-auditory activities of the teaching staff of military higher education institutions. Turning to the historical experience of implementing the implementation of the national idea strengthens the search for ways to implement the national idea in the national-patriotic education of future officers in military institutions of higher education of Ukraine.

Since effective educational work can be carried out under the conditions of a close combination of the achievements of cadets during educational and practical classes in military institutions of higher education of Ukraine with combat achievements of graduates of military institutions of higher education while protecting the territorial integrity of Ukraine, it is worth considering the possibilities of wider use of the potential of participants in hostilities for the formation of a patriotic consciousness and patriotic feelings. Today, the problem of national-patriotic education of young officers is becoming particularly acute, since the future of Ukraine as an independent, sovereign state depends on its solution.

Keywords: *national education, concept, patriotism, national cultural traditions, language, customs, forms, methods.*

Надійшла до редакції 10.02.2024 р.